

ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ БІБЛІОТЕК І СИСТЕМА УПРАВЛІННЯ ЗНАННЯМИ

Кобєлев Олексій Миколайович

професор кафедри бібліотекознавства та соціальних
комунікацій, доктор наук із соціальних комунікацій,
e-mail: *k_a_n_@mail.ru, k_a_n_@ukr.net*

Харківська державна академія культури
Бурсацький узвіз, 4, м. Харків, Україна

Ключові слова: *інформаційно-аналітична діяльність, управління знаннями, бібліотека, система соціальних комунікацій, організаційно-функціональна трансформація.*

Ключевые слова: *информационно-аналитическая деятельность, управления знаниями, библиотека, система социальных коммуникаций, организационно-функциональная трансформация.*

Keywords: *information and analytical activity, management of knowledge, system of social communications, organizational and functional transformation.*

Інформаційна аналітика – це соціальне явище, що швидко розвивається і має певні закономірності, головною з яких є інституціоналізація інформаційно-аналітичної діяльності (ІАД), яка ґрунтується на цінностях, нормах й стандартах, що формуються в суспільстві. Інструментальна спрямованість аналітики, забезпечуючи прийняття управлінських рішень, розробку сценаріїв дій у складних соціальних обставинах, перетворює її на ефективну соціально-інформаційну технологію, яка не лише сприяє оптимальному управлінню різними сферами суспільства, але водночас дозволяє маніпулювати людьми, формувати суспільну думку, програмувати певні соціальні реакції.

Відповідно до цих процесів відбувається активізація інтелектуальної діяльності взагалі й аналітичної зокрема. При цьому особливо посилюється значущість конструктивної аналітики в процесах здійснення реформ не лише в бібліотечному соціальному інституті (БСІ) і системі соціальних комунікацій (ССК), а й у суспільстві загалом.

Зважаючи на те, що бібліотека має стати важливим елементом в інформаційно-аналітичній інфраструктурі суспільства, що створюється, для чого вона має необхідні ресурси, можливості та досвід роботи з інформацією, актуальності набуває проблема визначення основних напрямів організаційно-функціональних трансформацій ССК як фактора розвитку ІАД у бібліотеках. Це, з одного боку, дозволить оптимізувати інформаційно-аналітичне забезпечення різних суспільних підсистем, а з іншого – довести суспільству доцільність існування розвинутої і модернізованої системи бібліотек.

Насамперед слід зазначити, що нині відбувається перехід суспільства від індустріальної стадії розвитку до інформаційної (а в деяких країнах і до суспільства знань). Зовнішнє середовище стає дедалі мінливішим: збільшується обсяг інформації, що потребує оцінки й переробки. Загалом, ця нова стадія розвитку суспільства характеризується такими особливостями: у господарській діяльності домінує сфера надання послуг, а у виробництві – обробка; технологічною базою виробництва стає наукоємне виробництво; основним виробничим ресурсом є інформація й знання, де останньому, як невідчужуваному ресурсу, відводиться особлива роль. Інтелектуальні здібності людини і рівень її освіти значною мірою визначають у постіндустріальному суспільстві її добробут і соціальний статус. Посилюється тенденція відповідно до якої люди, котрі з тих або інших причин не беруть участь в інтелектуальному виробництві, не можуть сподіватися не тільки на підвищення, але навіть на збереження раніше досягнутого ними рівня добробуту.

Водночас зростає значення ССК, її вплив на всі сфери людської діяльності. Це зумовлено тим, що сучасне суспільство, як функціонально диференційоване, базується на розрізненні автономних функціональних підсистем, до числа яких належать економіка, політика, виховання, релігія, мистецтво й ін. Таке суспільство не можна розглядати як упорядковану цілісність, адже в нього відсутній єдиний центр, або, умовно кажучи, «вершина», з якої можна було б побачити суспільство як ціле. Принцип структурної єдності знищується існуючими розходженнями між функціональними підсистемами, індивідом і колективом, минулим і майбутнім. І тоді на перший план виводиться ССК.

При цьому, якщо Т. Парсонс розглядав суспільство як чотири основні підсистеми – економічну, політичну, правову, морально-ідеологічну (підсистема підтримки зразка), то в інформаційному суспільстві до них додаються дві важливі й самостійні підсистеми – телекомунікаційна й освітня.

Телекомунікаційну підсистему не можна розглядати лише як технічну складову економіки; вона виходить за рамки ролі й значення в техніці. Телекомунікаційна технологія зміцнює прорив у демократичний соціальний лад, оскільки дозволяє людині мати статус «безпосереднього члена» суспільства без будь-яких посередників (певних груп, ідеологій або символічних культурних систем).

О. Тоффлер, аналізуючи основні джерела політичної влади – силу, багатство й знання – формулює висновок про те, що в сучасній цивілізації знання підкорили силу й багатство й стали визначальним фактором функціонування влади. Саме контроль над інформацією надає реальну владу як в економічному, так і в політичному житті, що зокрема підтверджують події останнього часу в Україні.

Тому в практичній діяльності науковців, спеціалістів сфери економіки, представників владних структур та опозиції дедалі загальнішими стають проблеми пошуку в загальному потоці необхідної саме для них інформації, обробки великих інформаційних масивів. При цьому опрацювання великих інформаційних масивів забезпечує високу точність, безпомилковість пошуку. Все це знайшло відображення у збільшенні уваги фахівців різних наукових напрямів і галузей до проблем інформації та знання в цілому, і когнітології зокрема. Існує точка зору, вважають, що в у другій половині минулого століття мала місце так звана «когнітивна революція». Дана революція стосувалася стану розуму людей і того, як вони пояснюють свою поведінку, особливо когнітивним станом: станом знання, розуміння, інтерпретації, віри тощо.

Когнітологія передбачає вирішення традиційних для даної науки проблем методами, що враховують когнітивні процеси, до яких належать процеси сприйняття, мислення, пізнання, пояснення і розуміння. Когнітивний підхід у будь-якій предметній галузі акцентує увагу на знаннях, вірніше, на процесах їх уявлення, зберігання та опрацювання, інтерпретації та виробництві нових знань. Когнітивні проблеми – сприйняття, пізнання та розуміння дійсності – хвилювали філософів та психологів у всі часи. Але бурхливий розвиток, якого зазнала кібернетика та комп'ютерна техніка після закінчення Другої світової війни, поява у кінці 1950-х рр. перших думачих машин, що намагалися вирішувати логічні завдання, примусили поглянути по-новому на процеси мислення, пізнання та розуміння.

Як вже зазначалося, в середині 1950-х рр. в центрі уваги опинилися феномен знання і пов'язані з ним проблеми отримання, зберігання, опрацювання та репрезентації знань як у голові людини, так і в

комп'ютерній системі. Психологи були змушені переглянути свої погляди на сприйняття, пам'ять, уяву, корегуючи їх через призму комп'ютерної метафори діяльності людського мозку – пристрою з обробки та збереження інформації. Виділяють такі об'єкти когнітологічного дослідження: думки, емоції, настрої. В 1960 р. у Гарварді був створений перший Центр когнітивних досліджень, що і стало датою зародження когнітивної науки (когнітології) – міжпредметного наукового напрямку, що об'єднував філософію, нейрофізіологію, антропологію, лінгвістику і теорію штучного інтелекту. Когнітивна наука залишається одним із основних напрямів прикладних і фундаментальних досліджень і XXI ст.

Основою когнітивного підходу, звичайно, є теорія штучного інтелекту – адже за нею стоять галузі промисловості, пов'язані з виробництвом комп'ютерів та електроніки, що надзвичайно швидко розвиваються, розвитком мережі телекомунікацій. Тому в когнітології домінує технічний підхід до вивчення знань, а критерієм якості когнітивних теорій є практична реалізація.

Потрібно мати на увазі, що популярність когнітологічного підходу обумовлена не тільки новизною та глибиною ідей, але і практичними успіхами когнітології – у промисловості, медицині, економіці. Реально діють декілька тисяч експертних систем, а елементи штучного інтелекту використовуються на сьогодні у всіх сучасних програмних комплексах, і, звичайно, в навчальних системах.

Особливо необхідно підкреслити перспективність вивчення комунікаційних можливостей когнітологічного інструментарію. Саме в ССК знаходяться найбільш очевидні ресурси підвищення ефективності вирішення багатьох проблем бібліотечної теорії і практики.

Суть організації результативної роботи сучасних інформаційно-аналітичних установ щодо задоволення інформаційно-аналітичних потреб суспільства полягає в тому, що на будь-який попит інформаційна сфера відповідає практично миттєвим збільшенням відповідної продукції (послуг) чи виникненням нових. Зважаючи на сучасні тенденції розвитку інформаційно-аналітичної інфраструктури, можна стверджувати, що рівень розвитку бібліотечної діяльності як одного з важливих її елементів визначається не стільки формуванням значних обсягів інтелектуально-інформаційних ресурсів і забезпеченням зручного доступу до них засобами інформаційно-телекомунікаційних технологій, скільки інтенсивністю їх використання відповідно до потреб суспільства. Тобто особливої уваги потребує переробка в інформаційно-аналітичні продукти і послуги не будь-якої інформації, а передусім тієї

її частини, що забезпечує здійснення ефективної діяльності користувачами бібліотек. У цьому контексті важливою є думка дослідників, що при генерації інтелектуально-інформаційних ресурсів інформація і знання, розміщені в них, без урахування реальних інтересів користувачів стають мертвим капіталом. У зв'язку з цим пріоритетними є питання аналізу й оцінки стрімко зростаючих потоків інформації (знань), їх якісного добору й організації відповідно до потреб відповідної категорії користувачів.

Ідеться про інтелектуальні технології аналітики оброблення неструктурованої інформації (знань), на основі яких, зокрема, готується синтезована, оглядово-аналітична, прогнозна, експертна інформація (знання), до якої можна віднести аналітичний огляд видань з основними ідеями, думками щодо означеної проблеми, що надає змогу простежити еволюцію її розвитку, виявити певні закономірності, окреслити на базі аналізу великого масиву інформації вузькоспеціальне питання тощо.

Ці завдання входять до комплексу робіт інформаційно-аналітичних служб (підрозділів), що створюються відповідно до сучасних потреб на аналітичну продукцію та стають важливими елементами інформаційної інфраструктури. Більше того, вони здійснюють дослідження найактуальніших проблем політичного та соціально-економічного розвитку суспільства, надають рекомендації щодо уникнення небажаних ситуацій як для держави в цілому, так і для окремої галузі чи компанії, що сприяє адекватному реагуванню на динамічні зміни в усіх сферах через систему інформаційної інфраструктури.

Зважаючи на сучасні тенденції становлення інформаційної інфраструктури можна стверджувати, що рівень розвитку бібліотечної діяльності, як одного з важливих її елементів, визначається не стільки формуванням значних обсягів інтелектуально-інформаційних ресурсів і забезпеченням зручного доступу до них засобами інформаційно-телекомунікаційних технологій, скільки інтенсивністю їх використання відповідно до потреб суспільства. Тобто ступенем перетворення і підготовки не будь-якої інформації (знань), а лише тієї, яка має чітке функціональне призначення, в інформаційні продукти і послуги для здійснення ефективної діяльності.

Процес інституціоналізації ІАД, який триває кілька останніх десятиріч, знайшов відображення як у теорії, так і в практиці діяльності бібліотек. Зокрема, йдеться про створення спеціальних інформаційно-аналітичних служб і підрозділів, розгляд та вирішення на бібліотеконавчому рівні відповідних організаційних, теоретико-методологічних,

технологічних та інших проблем. Цей процес підтверджує статус бібліотеки як інтелектуального осередку цивілізації, яка набула значного досвіду згортання і систематизації інформації та її аналізу. Перспективи розвитку бібліотечної ІАД стосовно супроводу потреб і запитів суб'єктів суспільної діяльності зумовлені тенденціями загальноцивілізаційних процесів і внутрішньосуспільними соціокультурними трансформаціями та пов'язуються з підвищенням рівня інтелектуалізації технологій виробництва аналітичних матеріалів, збільшенням наукоємності, когнітивної, інноваційної складових в аналітичних розробках як чинників прогресу будь-якої суспільної сфери.

Українському суспільству необхідні сучасні технології організації та управління, які дозволяють раціоналізувати спільні зусилля кожного соціального інституту, створити ефективну комунікацію між різними активними соціальними одиницями. Під впливом цих процесів своєрідним катализатором прогресу нинішнього українського суспільства, усіх його підсистем стають активізація впровадження новітніх інформаційно-телекомунікаційних технологій і посилення значення когнітивної складової в структурі всіх сфер діяльності, зокрема бібліотечно-інформаційної. Тому нині активно розробляються інформаційно-аналітичні технології, що забезпечують реалізацію соціальних програм та оптимізацію соціальних процесів, зокрема налагодження зворотного зв'язку між владою та суспільством (електронний уряд), упорядкування інформаційного контенту в електронному середовищі.

Ступінь розвитку суспільства визначається співвідношенням обсягів генерованого знання до рівня ефективності його використання в усіх сферах діяльності. У свою чергу це зумовлює активізацію розробок методик управління не стільки інформаційними потоками, скільки їх змістовною складовою. Визначне місце у цьому процесі належить бібліотеці як однієї із найдавніших і найрозвинутіших складових ССК. Ідеться, зокрема, про те, що розвиток бібліотечного інформаційно-аналітичного супроводу різних напрямів діяльності має орієнтуватися на потреби нової ноосферної цивілізації і випереджаючими темпами ефективно використовувати інформацію та її високоорганізовану форму – науково-інтелектуальне знання.